

Література

1. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т. Пер. с англ. — Баку: Азербайджан. 1992. — Т. 1. — 399 с.
2. Hogwood B., Gunn L. Policy Analysis for Real World. — Oxford, 1984.
3. Туронок С. Политический анализ: Курс лекций. — М.: Дело, 2005. — 360 с.
4. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1975. — 288 с.
5. Смирнов Э. А. Основы теории организации: Учеб. пособие. — М.: ЮНИТИ, 1998. — 375 с.
6. Гонзалес-Прадо Дж. Наилучшие подходы к эталонному тестированию и их приложения // Все о качестве. Зарубежный опыт. — М., 2002. — Вып. 32. — 43 с.
7. Дедов О. А. Методология контроллинга и практика управления крупным промышленным предприятием: Учеб. пособие / О. А. Дедов. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. — 248 с.
8. Каплан Р., Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. — М.: Олимп-Бизнес, 2003. — 214 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2010 р.

УДК 657:22

В. Б. Кириленко

канд. екон. наук., доц.,
доцент кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ БАНКУ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Статья посвящена теоретическим и практическим вопросам формирования уставного капитала банка. Исследованы модели учета уставного капитала, зависимость порядка формирования уставного капитала банка от его организационной формы. Рассмотрены составляющие регулирующего капитала банка.

The article is devoted the theoretical and practical questions of forming of the chartered capital of bank. The models of account of the chartered capital, dependence of order of forming of the chartered capital of bank, are explored ot his organizational form. The constituents of regulative capital of bank are considered.

Стаття присвячена теоретичним і практичним питанням формування статутного капіталу банку. Досліджено моделі обліку статутного капіталу, залежність порядку формування статутного капіталу банку від його організаційної форми. Розглянуто складові регулятивного капіталу банку.

Ключевые слова: *статутный фонд, коммерческий банк, минимальный размер статутного капитала.*

Keywords: *chartered capital, commercial bank, minimal size of chartered capital.*

Ключові слова: *статутний капітал, комерційний банк, мінімальний розмір статутного капіталу.*

Основною складовою власного капіталу банку, як за значенням, так і за величиною, є статутний капітал, що формується з акціонерного або приватного капіталу емісією акцій чи внесків засновників.

Аналіз внеску провідних учених [1—4], визначення особливостей обліку і формування капіталу свідчать, що дослідження у сфері власного капіталу мають бути продовжені. І на сьогоднішній день не всі вчені і науковці погоджуються з діючою системою обліку статутного капіталу.

Мета статті — дослідження обліково-організаційних аспектів формування статутного капіталу банку.

Як відомо, статутний фонд може створюватися лише за рахунок власних коштів учасників чи акціонерів. Не допускається його формування за рахунок банківських кредитів, коштів неприбуткових організацій (таких, які за статутом не мають права на здійснення комерційної діяльності та отримання прибутку), бюджетних коштів, які мають інше цільове призначення.

Історично склалося, що при відображенні в обліку статутного капіталу в різних країнах дотримуються динамічної або статичної концепції. Динамічна концепція передбачає відображення лише фактично внесеного статутного капіталу, тобто в цьому разі відсутня інформація про оголошений, але реально не внесений капітал. Статична концепція передбачає відображення в обліку як оголошеного розміру статутного капіталу, так і заборгованості за внесками до статутного капіталу.

Згідно з динамічною концепцією не може бути відображений в обліку весь підписаний (статутний) капітал. Єдиний капітал, який «цікавить» цю теорію, — внесений капітал, завдяки якому може бути одержаний прибуток. Під час створення фірми або до-

даткового залучення капіталу рахунок «Статутний капітал» у пасиві буде кредитований тільки на внесену величину, а в активі будуть зареєстровані внесені грошові кошти або внесок у натуральній формі. У цьому разі в балансі немає інформації про підписаний, але реально не внесений капітал [3, с. 80—81].

У динамічній концепції капітал, незалежно від того, йдеться мова про власний капітал (капітал, резерви тощо), залучений капітал (кредиторська заборгованість) або про право користування капіталом, повинен розглядатися з точки зору розрахунку його рентабельності (фінансової рентабельності власного капіталу і загальної рентабельності сукупного капіталу). Звідси випливають два наслідки:

1) на відміну від статичної концепції, яка об'єднує весь капітал, що є в наявності, і той, який повинен надійти відповідно до укладених договорів, динамічна концепція бере до уваги тільки капітал, дійсно вкладений у підприємство, хоча нелогічно порівнювати результат, отриманий з допомогою реально вкладеного капіталу, з масою вкладеного і очікуваного капіталу. Тут слід вести мову про вкладений, не оплачений капітал, хоча в дійсності більша частина вкладень підприємців здійснюється в грошовій формі, хоча це не означає інших форм вкладень, а саме вкладень у натуральній формі;

2) якщо капітал включає тільки засоби, фактично вкладені в підприємство, значить, він містить всі види активів, якою б не була форма юридичного контролю над ними [3, с. 70].

Слід зазначити що, до моменту реєстрації банку жодних бухгалтерських записів не виконується. Тільки після реєстрації банку в територіальному управлінні Національного банку за місцезнаходженням новоствореного банку йому відкривається кореспондентський рахунок. На цей рахунок не пізніше від наступного дня після його відкриття перераховуються кошти з накопичувального рахунка, які й утворюють статутний капітал банку, обсяг б обліковується *за балансовим рахунком 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку»*.

Важливо розуміти, що сальдо цього рахунка відповідає розміру статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах, і дорівнює сумарній номінальній вартості випущених акцій, хоч, можливо, акціонери й учасники на момент реєстрації банку внесли не повну суму підписного капіталу, що законодавством не заборонено. Саме з метою відображення в обліку суми зареєстрованого, але не спла-

ченого акціонерами (учасниками) банку статутного капіталу, використовується механізм запису за контрпасивним рахунком 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал».

З огляду на облікові правила записи за вказаним контрпасивним рахунком виконуються за схемою активного рахунка, тобто:

- за дебетом рахунка обліковуються суми зареєстрованого, але не сплаченого капіталу в кореспонденції з рахунком 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»;

- за кредитом рахунка обліковуються суми, сплачені акціонерами, в кореспонденції з рахунками грошових коштів.

Викладене вище узагальнює *перше правило* обліку статутного капіталу

Слід звернути увагу на те, що рахунки 5-го класу пасивні, за винятком: 5001, 5002 (контрпасивні), 5031, 5041 (активні).

За пасивними рахунками обліковуються складові банківського капіталу: статутний капітал, емісійні різниці, резерви, результати переоцінки, прибутки.

Контрпасивні рахунки, зменшуючи вартість відповідного пасиву, показують його реальну вартість: так, несплачений капітал показує, що не всі зареєстровані акції реалізовані, наявність власних акцій, викуплених у акціонерів, також свідчить про те, що фактично акцій реалізовано менше, ніж зареєстровано.

Окремі економісти вважають, що присутність неоплаченого капіталу в I розділі пасиву балансу, і в самому балансі, неприпустимо. Це можна пояснити наступним чином: ця операція дозволяє штучно знизити величину статутного капіталу (власних засобів) підприємства, щоб забезпечити випуск додаткової кількості акцій, знецінюючи тим самим раніше випущені акції. Таким чином відшукується другий прихований резерв для махінацій зі статутним капіталом підприємства, який так звані «прихвизатори» можуть використовувати з великою вигодою для себе. Тобто статутний капітал може використовуватися як інструмент фальсифікації обліку.

За активними рахунками обліковуються негативні фінансові результати діяльності банку — збиток минулих років чи збиток звітного року, оскільки вони зменшують капітал.

Рахунки цього класу можуть кореспондувати з дебіторами, кредиторами та рахунками грошових коштів лише у разі сплати дивідендів та внесків акціонерів. У всіх інших випадках рахунки 5-го класу кореспондують між собою.

Основною складовою власного капіталу банку, як за значенням, так і за величиною, є статутний капітал, що формується з акціонерного або приватного капіталу емісією акцій чи внесків засновників. Статутний фонд може створюватися лише за рахунок власних коштів учасників чи акціонерів. Не допускається його формування за рахунок банківських кредитів, коштів неприбуткових організацій (таких, які за статутом не мають права на здійснення комерційної діяльності та отримання прибутку), бюджетних коштів, які мають інше цільове призначення.

О. Орлюк наголошує на особливій вимоги щодо формування статутного капіталу банку [2, с. 45—46].

По-перше, формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків (на відміну від господарських товариств, де не встановлюється виключна норма). Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

По-друге, статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Чинним законодавством встановлено перелік документів, які мають подавати до НБУ засновники банку, що пов'язані з фінансовою звітністю, і можуть підтвердити законне джерело походження капіталу.

По-третє, банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

По-четверте, банк не має права без згоди НБУ зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Капітал банку не може бути меншим статутного капіталу, необхідного для заснування банку.

По-п'яте, забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо вони мають інше цільове призначення (в даному випадку йдеться про заснування банку із державною формою власності, оскільки частка статутного фонду, що належить державі, має формуватися за рахунок бюджетних ресурсів).

Варто звернути увагу на один досить важливий момент. У системі бухгалтерського обліку оперують категорією «балансовий

капітал», що означає відображення складників капіталу в системі рахунків класу 5 «Капітал банку». Водночас у нормативно-правових актах з банківської діяльності використовують поняття Регулятивного капіталу як важливого показника діяльності банків- основне призначення якого полягає в покритті негативних наслідків, різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільності банку.

Регулятивний капітал, на відміну від балансового, є розрахунковою величиною і складається з основного (першого рівня) капіталу та додаткового (другого рівня) капіталу.

Капітал банку — це залишковий інтерес в активах банку після вирахування його зобов'язань. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про банки і банківську діяльність» капітал банку включає [1, с. 32]:

- 1) основний капітал;
- 2) додатковий капітал.

Основний капітал — більш сталий, не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки.

Основний капітал (першого рівня) охоплює такі елементи:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- розкриті резерви, що створені за рахунок прибутку;
- дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці;
- резервні фонди, що створюються відповідно до законів України;
 - загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій;
 - прибуток минулих років;
 - прибуток минулих років, що очікує на затвердження.

Ці складові включаються до основного капіталу лише за умови, що вони відповідають таким критеріям: відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання; призначення резервів і фондів та рух коштів по них окремо розкрито в оприлюднених звітах банку; фонди знаходяться в розпорядженні банку для необмеженого і негайного їх використання на покриття збитків; будь-яке покриття збитків за рахунок резервів та фондів проводиться лише через бухгалтерські рахунки прибутків та збитків.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням величини можливих збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів і зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки за: кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими (понад 30 днів) та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями банку; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках, визнаних банкрутами, або які перебувають у процесі ліквідації за рішенням уповноважених органів, або зареєстровані вофшорних зонах;

- нематеріальних активів за мінусом суми зносу;
- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років та поточного року.

Додатковий капітал (другого рівня) складається з таких елементів:

- резервів під стандартну заборгованість інших банків;
- резервів під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;
- результатів переоцінки основних засобів;
- прибутку поточного року.

Додатковий капітал (капітал другого рівня) є менш постійною частиною капіталу, вартість якої може змінюватися. В країні склад додаткового капіталу регулюється Національним банком України, який має право визначати та затверджувати перелік складових додаткового капіталу, а також умови та порядок його формування.

Порядок формування статутного фонду залежить від форми організації банку. Організаційно-правова форма визначає особливості правового режиму діяльності даного суб'єкта, що має важливе значення і безпосередньо впливає на інтереси його контрагентів, оскільки передбачає, зокрема, можливість стягнення за боргами суб'єкта, звернення вимог до його учасників тощо. Ця категорія є важливою для характеристики обсягу прав, обов'язків, меж відповідальності конкретного суб'єкта підприємництва. Найзначнішими серед вказаних форм підприємницької діяльності є ті, які дають можливість проявити властивості, що характеризують названу діяльність — ініціативу, самостійність тощо.

Згідно із чинним вітчизняним законодавством в Україні банки створюються у формі:

- ◆ акціонерного товариства;
- ◆ товариства з обмеженою відповідальністю;
- ◆ кооперативного банку.

Переважає більшість українських банків — відкриті акціонерні товариства (ВАТ). Чому їх приваблює насамперед ця форма власності? Пояснює кілька:

- ◆ банкам — відкритим акціонерним товариствам у разі потреби відносно легко збільшити статутний фонд;
- ◆ є можливість використовувати акції як інструмент застави;
- ◆ можна вільно купувати і продавати їх на ринку, не перереєструючи товариство;
- ◆ якщо акції ВАТ котируються на біржі, поліпшується імідж банку.

Проте є і закриті. Це здебільшого банки зі 100-відсотковим іноземним капіталом та банківські установи, акції яких належать лише членам трудового колективу.

Основні недоліки банку, створеного у формі ЗАТ, полягають у тому, що його статутний фонд може зростати лише за рахунок прибутку, а в разі звільнення працівників товариство підлягає перереєстрації. Хоча для банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом (як і для більшості іноземних банків узагалі) певне збільшення статутного капіталу не є проблемою, оскільки вони, як правило, володіють значними ресурсами.

Таким чином, питання вибору моделі обліку статутного фонду, вибору організаційної структури банку в значній мірі впливають на формування статутного фонду. Ці питання потребують подальшого окремого дослідження.

Література

1. Банківські операції: Підручник / Під ред. Мороза А. М. — К.: КНЕУ. 2000. — С. 32.
2. Орлюк О. Статутний капітал банку: правове регулювання // Право України. — 2002. — № 8. — С. 42—46.
3. Пилипенко О. І. Облік та аудит власного капіталу: теорія і практика. — К., 2005. — 214 с.
4. Потійко Ю. Особливості формування і розрахунку капіталу українських банків // Вісник НБУ. — Травень 2002. — С. 17—19.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2010 р.